

Zitierhinweis

Hlaváček, Ivan: Rezension über: Martin Scheutz / Alfred Stefan Weiß, Das Spital in der Frühen Neuzeit. Eine Spitallandschaft in Zentraleuropa, Köln / Weimar / Wien: Böhlau Verlag, 2020, in: Český časopis historický, 2020, 3, S. 811-813, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/a0414eb5616e49ea8ae74b907518cc3e>

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

katalogů konstatuje velkou převahu francouzských, eventuálně v menším rozsahu anglických knih. Téma je ovšem hodno zevrubnějšího rozboru. Tu lze upozornit na řadu publikací Jitky Radimské; především mám na mysli knihu o knihovně kněžny Marie Ernestiny z Eggenbergu (2007).²

Ivan Hlaváček

Martin SCHEUTZ –

Alfred Stefan WEISS

Das Spital in der Frühen Neuzeit.

Eine Spitallandschaft in Zentraleuropa

(= Mitteilungen des Instituts für
Österreichische Geschichtsforschung,
Ergänzungsbände, Band 64)

Wien – Köln – Weimar, Böhlau Verlag
2020, 725 s. s 36 přehlednými tabulkami,
34 grafy a 104 barevnými vyobrazeními,
ISBN 978-3-205-20945-4.

Je málo prací, u kterých lze, ba spíše je třeba konstatovat, že nelze napsat kritickou recenzi, protože není co kritizovat, snad jen v tomto případě zdánlivě rozsah. Ovšem tu je nutno říci, že tomu tam není, protože autoři se neutápějí v jednotlivostech, nýbrž jsou právi svému tématu v plném rozsahu a míře. Čili nic tam není zbytečné. Ostatně svědčí o tom doslova mnoho desítek jejich přípravných studií a jimi redigovaných sborníků v průběhu posledních dvaceti let.¹

2 Jitka RADIMSKÁ, *Knihovna šlechtičny. Francouzské knihy Marie Ernestiny z Eggenbergu na zámku v Českém Krumlově*, České Budějovice 2007; J. RADIMSKÁ a kol., *Ve znamení havranů. Knižní sbírka rodiny Eggenbergů na zámku v Českém Krumlově*, České Budějovice 2011.

1 O jednom z nich jsem v tomto časopise referoval: ČČH 113, s. 1091n.

Kniha si zaslouží, aby o ní bylo referováno a aby byly zdůrazněny její specifické i obecné aspekty. Chci tím říci, že nejde jen o základní práci v oblasti raně novověkých sociálních dějin, ale svým způsobem i dějin měst a možná překvapivě i raně novověké speciální diplomatiky. Hlavní pozornost je upřena na 16. případně 17. století, i když v jednotlivostech se jde i do století následných.

Už z bibliografického odkazu úvodem je patrné, že látka je prezentována opravdu komplexním způsobem, tedy že nezůstalo při textové formě, ale hojně přicházejí nejružnější další formy prezentace a to jak v podobě často velmi pracných a mimořádně funkčních grafů, tabulek a v neposlední řadě i vyobrazení. Ta totiž nejsou jen běžnou ilustrací, nýbrž s doprovodným stručným komentářem více než vítaně a plasticky představují nejružnější aspekty autory sledované problematiky.

I když to není v titulu výslovně řečeno, jde o území dnešního Rakouska, které se pochopitelně skládá z několika tehdy heterogenních teritorií. Také ovšem jde o typologicky rozličné špitály a příbuzná zařízení, jako byla leprosaria, domy různých bratrstev či morové špitály. Autoři jsou si této různorodosti dobře vědomi a jsou také těmto úskalím právi, aniž by jednomu typu či eventuálním specifikám jednoho regionu dávali přednost. Jsou ovšem nutně limitováni pramenným materiálem a dominancí Vídně. Nejde jen, i když převážně ano, o materiál písemné povahy, ale i o architektonické artefakty.

Ten prve jmenovaný aspekt je ovšem základní povahy, což se odráží i v impozantním soupisu dvaceti použitých dnešních archivů. V těch velkých jde přitom často o více archivních fondů k řadě lokalit, resp.

objektů. Nejdříve třeba podat rozvrstvení jednotlivých kapitol, které se smysluplně věnují různým aspektům materiálního i duchovního života zdravotně či sociálně nějak handicapovaných osob včetně jejich nepodporovaných sexuálních hrátek.

Začíná se pochopitelně rozsáhlým, asi čtyřicetistránkovým přehledem bádání. Není překvapující, že nejvíce pozornosti je věnováno sociálně historickým aspektům. Přihlíží se i k obecné literatuře, ač tato možná mohla být glosována zřetelněji. Autoři ovšem své opus nepovažují za definitivní slovo, protože v naší práci jde vždy jen o dosažení další mety, nehledě k tomu, že jde o zpracování jen jednoho časového, i když klíčového segmentu. Proto se vyjadřují i k desiderii v této oblasti, mezi něž patří detailnější analýzy vnitřních struktur a zejména také zevrubnější přihlídnutí k otázkám právním. Návazně pak prezentují podrobně své bezprostřední metodické přístupy a navazují přitom také na svou velkou edici, přinášející rakouské špitální řády, instrukce a inventáře raného novověku (samozřejmě v kritickém výběru).² Nejrozsáhlejší partii tvoří zdařilý pokus o typologii raně novověkých špitálů na území dnešního Rakouska, který ovšem do značné míry platí už i pro dobu pozdního středověku. Nejdříve se oprávněně upozorňuje na nevyhraněnost označení špitál, protože šlo o zařízení, která zpravidla měla různě nastaveny své akcenty, ať už šlo o východiska zejména funkčního či správního charakteru. Nejde o pole badatelsky neorané a tak se upozorňuje

zejména na typologie Ulricha Knefelkamp a či Michela Paulyho, ovšem se zdůrazněním, že nejčastěji šlo o zařízení, jejichž funkce se různým způsobem prolínaly, resp. specializovaly: městské, vrchnostenské či církevní špitály, leprosária, morové špitály, starobince, chudobince, sirotčince, bratrské domy.

Ovšem členit nutno i dle velikosti, původu zakladatele či nositele takových institucí, které často směřovaly na konkrétní skupiny obyvatelstva a kde roli hrála i jejich velikost a v důsledku jejich nadání i druh obslužnosti osob od jejich trvalého pobytu až k pouhému ambulantnímu ošetření. Svým způsobem sem autoři volně řadí i tereziánská donucovací zařízení. U většiny případů prezentují podrobněji i konkrétní příklady, které výrazně oživují četbu (s. 35–219), aby závěrem podali jakousi rakouskou typologii. Je ovšem třeba konstatovat, že přes jejich množství nebyla tato zařízení zdaleka schopna komplexního řešení této věčné otázky lidské společnosti.

Další kapitoly se věnují už jednotlivým funkčním aspektům. Oprávněně se začíná orgány zřizovacími, dohlédacími resp. řídícími (s. 221–278). Mimořádně instruktivní je návazná kapitola o organizačních formách jednotlivých institucí a zejména pak o jednotlivých výkonných úřednících a jejich agendě. Tu je možno dokonce říci, že máme před sebou dosud vlastně nedotčenou kapitolu z kancelářských dějin raného novověku a tím současně i do jisté míry diplomatiku špitálních písemností s podáním kompetencí a funkcí jejich autorů (písařů). V tomto rámci se dovídáme i o církevním výrazně reglementovaném životě uvnitř těchto komunit a závěrem posléze stručně i o případném odborném zdravotnickém

2 Martin SCHEUTZ – Alfred Stefan WEISS, *Spital als Lebensform. Österreichische Spitalordnungen und Spitalinstruktionen der Neuzeit*, Bd. 1,2, Wien 2015.

personálu. Další samostatná kapitola se zabývá rozbořem a srovnáním jednotlivých špitálních řádů a zejména jejich trestními ustanoveními (s. 359–402). Rozsáhlá partie detailně popisuje stravovací rytmus v těchto zařízeních, který pochopitelně kolísal a byl dán kvalitou příslušné nadace. Je to doprovázeno konkrétními, často překvapivě bohatými, i když stereotypními jídelníčky.

O tom, že život v těchto zařízeních nebyl vždy ideální, tedy zejména poklidný, svědčí kapitola, která načrtává různé v písemných pramenech dosvědčená vybočení či excesy z předepsaného rytmu včetně výše zmíněných projevů nepovolené sexuality. A protože různá nadání špitálů se týkala i hospodářských vkladů, měla většina špitálů v různé míře na starosti i provozování hospodářských aktivit všelikeho charakteru od zemědělství až po vinařství (s. 527–587). Zde zejména se uplatnily různé tabulkové a grafické sumáře. A konečně se dostává i na vlastní zdravotnictví, tedy medicínu. Už stručnost, s níž je o tématu pojednáno, naznačuje, že často nešlo o léčbu v plném smyslu toho slova, ba o léčbu vůbec, a naznačují se tak často velmi nízké limity (s. 587–595). Stručné shrnutí uzavírá textovou část, aby pak následovaly „povinné“ přílohy, které byly stručně prezentovány výše.

Bohemik je vzhledem k rázu tématu nemnoho a jsou pochopitelně marginálního rázu. Jde zejména o zmínky o některých význačných rodech, které měly majetky v různých oblastech mocnářství, jako byli Lichtenštejnové či Schwarzenbergové. Z lokalit vedle Prahy, Brna a Olomouce se mihnou ještě odkazy na špitály ve Vranově, Bučovicích či Kostelci nad Černými lesy. Jednu připomínku si přece jen neodpustím:

v závěrečném seznamu špitálů jsou uváděna nejstarší data jejich výskytu. G znamená založeno (*gegründet*), E nejstarší zmínku (*erwähnt*) není-li povědomost o přesném datu vzniku. V řadě případů ale tento údaj bez vysvětlení nepřichází. Hodnocení knihy si mohl čtenář přečíst už úvodem.

Ivan Hlaváček

Petr VOIT

Vzácné knižní vazby Strahovské knihovny v Praze. Od gotiky na práh baroka

Praha, Královská kanonie premonstrátů na Strahově 2020, 409 s. s množstvím vyobrazení, ISBN 978-80-88009-18-4.

Strahovská knihovna patří mezi naše nejvýznamnější historické knihovny. A Petr Voit mezi ty autory, kteří s jejími sbírkami a fondy kvalitně seznamují. Jsou to zejména poslední léta, kdy se tak děje. Je tu nejen ročenka, ale zejména se setkáváme se soustavným knižním publikováním knihovních pokladů. Ty ovšem mají specifický charakter, neboť strahovský knižní fond není geneticky vzniklým celkem, nýbrž sbírkou (sbírkami), které až na výjimky vyrůstaly až od doby barokní. Petr Voit, autor knih nad dva, raději nad tři kilogramy, tentokrát předložil dílo, zpřístupňující velmi specifický materiál: uměleckou knižní vazbu. Její výzkum je oborem, který měl a má u nás jen málo pěstitelů, i když v zahraničí je mu věnována poměrně výrazná pozornost. Voit předkládá materiál ukazující, že Strahov má co nabídnout. Představeno je přes 60 jednotlivin. Ano přes 60, i když jeho katalog obsahuje jen rovných 50 katalogizačních čísel. Rozdíl je dán tím, že v několika případech jsou pod jedním